

Aile Bireylerine Değinen Yahudi İspanyolcası ve Türkçe Deyim ve Atasözlerinin Karşılaştırması: Göçün Kültüre Etkisi

Fazıla Derya Ağış*

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan Sefaradlar’ın ana dili olan Yahudi İspanyolcası ile Türkçe deyim ve atasözlerinde tasvir edilen Sefarad ve Türk aile yaşam tarzları arasındaki benzerlik ve farklılıkların bulunması amaçlanmaktadır. Bu deyim ve atasözleri dilbilimsel antropolojinin bir dalı olan bilişsel dilbilim alanına giren Kavramsal Eğretileme Kuramı’na göre karşılaştırılacaktır. Dolayısıyla, bu deyim ve atasözlerinin içindeki metaforik (mecazi) kelime kullanımlarına ve dilbilimsel yapıları antropolojik ve halkbilimsel kullanım sebepleri açıklanarak değinilecektir. Ayrıca Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerinde bahsedilen geleneklere de değinilecektir. Anne, baba, çocuk ve kardeşlere ilişkin deyim ve atasözleri seçilmiştir.

Bilişsel Eğretileme Kuramı Lakoff ve Johnson tarafından 1980 yılında geliştirilmiştir. Göçün Musevi Sefaradlar’da kültürel değişime etkileri yüzyıllardır kullandıkları deyim ve atasözleri aracılığıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Kültürel Etkileşim, Antropolojik ve Bilişsel Dilbilim, Sefarad Kültürü, Türk Dili, Yahudi İspanyolcası, Deyim, Atasözleri, Göç ve Kültür.

A Comparison of the Judeo-Spanish and Turkish Idioms and Proverbs Mentioning Family Members: The Effect of Immigration on Culture

Abstract

In this study, it is aimed to discover the similarities and the differences between the Sephardic and Turkish family lives depicted in Judeo-Spanish, the mother tongue of Sephardim who live in Turkey, and Turkish idioms and proverbs. It is aimed to compare the idioms and proverbs in both languages within the framework of Conceptual Metaphor Theory that enters the field of cognitive linguistics that is a subfield of linguistic anthropology. Therefore, the metaphorical word uses and the linguistic structures of the idioms and proverbs will be mentioned by explaining the anthropological and folkloric reasons for which they are employed. Besides, the traditions of families depicted in Judeo-Spanish and Turkish idioms and proverbs will also be mentioned. The idioms and proverbs where the qualities of mothers, fathers, sons, daughters,

Makale Bilgileri:

Gönderim / Received:

30.12.2016

Kabul / Accepted:

27.01.2017

* Sorumlu Yazar:

Ankara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Ankara, Türkiye
deryaagis@gmail.com

To cite this article:

Ağış, F. D. (2017). Aile bireylerine değinen Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerinin karşılaştırması: Göçün kültüre etkisi. *Curr Res Soc Sci*, 3(1), 50-57.

brothers, and sisters are described are included in the study.

Lakoff and Johnson developed the conceptual metaphor theory in 1980. The effects of immigration on the cultural transformation of the Sephardic Jews will be investigated through the idioms and proverbs that they have been using for centuries.

Keywords: Language, Cultural Contact, Anthropological and Cognitive Linguistics, Sephardic Culture, Turkish Language, Judeo-Spanish, Idioms, Proverbs, Immigration and Culture.

1. Giriş

1.1. Yahudi İspanyolcası ve Sefaradlar

Yahudice, Cudezmo, Yahudi İspanyolcası veya Ladino gibi çeşitli adlarla bilinen dil, Türkiye’de İstanbul ve İzmir’de konuşulmaktadır. 1492 yılında Katolik olmayı reddettiklerinden dolayı İspanya’dan kovulan Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilirler (Gerson-Şarhon, 2012). İspanya’dan kovulan bu Yahudiler’e Sefarad adı verilmiştir. Ayrıca Gerson-Şarhon (2012) bu kelimenin İbranice’de İspanya anlamına geldiğini belirtir.

Clewlöw (1990) Sefaradlar’ın İspanya’dan kovulmadan önce konuştukları dilin Orta Çağ’da konuşulan İspanyolca olduğunu, fakat dinî terimlerin İbranicelelerini kullandıklarını savunur (s. 86). Bu nedenle, Sefaradlar Katolikler için önemli olan terimleri kendilerine göre değiştirmişlerdir. Bu değişikliklerin Clewlöw (1990) tarafından değinilen ikisi bunlardır: (a) Yahudi İspanyolcasında çağdaş İspanyolcadaki Pazar günü anlamındaki ‘domingo’ kelimesi yerine kelimenin İbranice karşılığı olan ‘alhad’ kelimesi kullanılır, çünkü Pazar günü Katolikler’in kutsal ayın günüdür (s. 86). Ayrıca (b) Sefaradlar çoğul ‘Dios’ kelimesi ‘Tanrılar’ anlamına gelerek Hıristiyanlık’taki Baba-Oğul-Kutsal Ruh inancını betimlediğinden dolayı yerine tekil olarak ‘el Dio’ (Tanrı) kullanımını tercih eder (s. 86).

1492’den sonra Yunanca, İtalyanca, Türkçe ve Osmanlı İmparatorluğu’na ait diğer topraklarda konuşulan birçok dile ait kelime Yahudi

İspanyolcası’na girmiştir. Bu kelimelerin ilk üçünü Ora Schwarzwald’dan ve sonuncusunu da John Cardenas’dan aldığımız aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- (a) Yunanca: *pirón* (çatal)
- (b) İtalyanca: *kirurgo* (cerrah)
- (c) Fransızca: *elevo* (öğrenci) (Schwarzwald, 1993, s. 36)
- (d) Türkçe: *zarzavatchi* (zerzavatçı, bir başka deyişle sebze satıcısı veya manav) (Cardenas, 2004, s. 5)

Fransızca kelimeler ise 1865 yılında İstanbul’da *Alliance Israélite* (İsrail Birliği) okullarının kurulmasıyla toplulukta prestij dil olarak kabul edilmiştir (Sephia, 1977, s. 43; Shaul, 1994, s. 13). Bu dilde Fransızcanın etkisi görülmektedir. Teşekkür etmek için Fransızcadaki ‘*merci*’ (teşekkür) kelimesi bu dilde de kullanılır. Bugün bu dili anadili olarak konuşanlar kırkbeş yaşın üzerindedir.

1. 2. Atasözleri ve Deyimler Arasındaki Farklar

Atasözleri bir milletin atalarının söylemiş olan kısa ve özlü sözler olduğundan “ulusal varlıklar” olarak görülür (Aksoy 1988, s. 132). Ulusların ataları belirli tecrübeler sonucunda bu sözleri söylemişler ve bu sözler kalıplaşmış biçimde günümüze dek ulaşmıştır. Bu sözler insana çeşitli tavsiyeler verirler (Hengirmen, 1999, s. 39). Deyimler ise “bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır” ve “ulusun söz yaratma gücünden doğarlar” (Aksoy, 1988, s. 142; 146). Musa Yaşar Sağlam ise atasözleri ve deyimler arasındaki farklılıkları aşağıdaki şekilde sıralar:

1. Atasözleri cümlelerden oluşur; deyimler ise cümle içinde kullanılırlar,
2. Atasözlerinin içindeki kelimelerin yerleri değiştirilemez; deyimler ise cümlenin herhangi bir yerine konulabilir,
3. Atasözleri kısa cümlelerdir; deyimlerle daha uzun cümleler kurulur,
4. Atasözleri ders verirler, çünkü daha yaşlı ve tecrübeli insanların kişisel hayat tecrübelerinin sonucunda ortaya çıkmışlardır,

5. Deyimler ise sadece bir durumu tasvir ederler, ders vermek amacıyla kullanılmazlar,
6. Ayrıca atasözleri insanları eğitmek isterken, deyimler insanların ve olayların özelliklerini, tutum ve davranışlarını tasvir etmek için kullanılırlar (Sağlam, 2004, ss. 31 - 32).

1. 3. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın esas amacı Yahudi İspanyolcası ile Türkçe deyim ve atasözlerinde tasvir edilen Sefarad ve Türk aile yaşam tarzları arasındaki benzerlik ve farklılıkların bulunmasıdır. Bu amacı gerçekleştirirken söz konusu kuramın dilbilim alanında kullanılabileceğini göstermek için Kavramsal Eğretileme Kuramı'na başvurulur. Bu çalışma Yahudi İspanyolcası (Judeo-Espanyol) ve Türkçe dillerinde Akdeniz kültürünün ortak özellikleri ve göçün etkisiyle aile bireylerini içeren birçok benzer atasözü ve deyim bulunduğunu ispatlamayı da amaçlamaktadır. Aynı zamanda, bu çalışma benzer atasözleri ve deyimlerin altında farklı mı yoksa aynı mı bilişsel eğretilme ve / veya ad aktarımlarının bulunduğunu da açıklamaya çalışır.

1. 4. Hipotezler

Bu çalışmanın belli başlı savı Yahudi İspanyolcası ile Türkçe deyim ve atasözlerinde tasvir edilen Sefarad ve Türk aile yaşam tarzları arasındaki benzerlik ve farklılıkların bilişsel eğretilme ve ad aktarımları ile ortaya konulabileceğidir.

1. 5. Çalışmanın Akışı

Beş alt başlıkta toplanan bu tanıtım bölümünden sonra ikinci bölümde geçmişte benzer konularda yapılmış olan çalışmalara değinildikten sonra üçüncü bölümde Kavramsal Eğretileme Kuramı'na açıklık getirilecektir. Dördüncü bölümde verilerin kaynaklarını belirttikten sonra beşinci bölümde anne, baba, kardeş ve çocuk kelimelerinin kullanıldığı Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerinin altında yatan kavramsal eğretilme ve ad aktarımlarına değinilecektir.

2. Geçmişteki Çalışmalar

Lakoff (1995, ss. 177-213) ahlaki değerler için birtakım eğretilmeler ileri sürer ve milliyetin bir aile olarak kavramsallaştırılabileceğini de savunur.

Agiş (2007) ise belirli bir duyguyu anlatmak için Kavramsal Eğretileme Kuramı kapsamında Yahudi İspanyolcası ve Türkçe dillerindeki atasözleri ve deyimlerde yüz duyu organlarının kullanımındaki benzerlik ve farklılıkları bulmayı amaçlamıştır. Bu yüz duyu organları aşağıdakilerdir:

- a) görsel algısal organ göz,
- b) işitsel organ kulak,
- c) koku algılama organı burun ve
- d) tat alma organı dil.

Bu çalışmanın sonucunda istatistiksel olarak anlamlı şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: bazı toplumsal ve kültürel sebeplere bağlı kalınarak, daha fazla Yahudi İspanyolcası atasözü ve deyim iğrenme / nefret ifade ederken gözleri ve kulakları, kıskançlık / haset ve aşk / sevgi ifade ederken sadece gözleri, daha fazla Türkçe atasözü ve deyim ise üzüntü, kızgınlık ve gurur ifade ederken burnu ve iğrenme / nefret ve üzüntü ifade ederken ise dili kullanır. Bazı zihinsel kavramsallaştırmalar (eğretilmeler ve ad aktarımları) bu atasözleri ve deyimlerin temelini oluşturur ve / veya niteliksel örneksemelerden daha çok ilişkisel örneksemelere dayalı olan bazı açık eğretilmeler ve ad aktarımları da atasözleri ve deyimlerde bulunurlar (Agiş, 2007). Bu çalışmaları takiben sosyolojik açıdan önemli olan aile bireylerini içeren atasözleri ve deyimleri incelerken bunların ortaya çıkışında önemli ölçüde etkili olan zihinsel kavramsallaştırmalar olduğu düşünülmektedir. Kısaca, önceki çalışmalardan Lakoff (1995) aileyi mecazi kavramsallaştırmalarda 'kaynak' konumuna sokan durumları incelenmiştir ve Agiş (2007) duyguların bedende fiziki olarak belirdiğini gösteren atasözleri ve deyimleri gözden geçirmiştir. Bu çalışma ise Yahudi İspanyolcası ve Türkçe aile bireylerine yönelik atasözleri ve deyimlerin altında kavramsal eğretilmeler bulunduğunu göstermekte bir ilktir.

3. Kavramsal Eğretileme Kuramı

Kavramsal Eğretileme Kuramı, 1980 yılında George Lakoff ve Mark Johnson'ın *A Cognitive Theory of Metaphor* [Bir Bilişsel Eğretileme

Kuramı] adlı kitaplarında ileri sürdükleri bilişsel kavramsallaştırmalar olarak bilinen kavramsal eğretilme ve ad aktarımlarına dayanır. Kurama göre ‘hedef’ olarak tanımlanan nesneyi betimlemek için ‘kaynak’ olarak tanımlanan eğretilme ve / veya ad aktarımının çağrıştırdığı özelliklerden faydalanılır. Bu kurama göre aşağıdaki cümleyi örnek gösterebiliriz:

(a) Ⓜ Ⓜ Ⓜ Ⓜ
 VAKİT NAKİTTİR.
 Özellik Kıyaslama (*‘mapping’*) (Lakoff ve Johnson, 1980, s. 7).

Burada zaman (vakit) kelimesi hedefte yer alarak, kaynakta gösterilen nakit, para eğretilmesinin özellikleriyle tanımlanmıştır. Sonuçta zaman giderek azaldığı gibi para da harcanarak azalır. Zaman da para da insan için değerli iki kavramdır. İki kavramın ortak özelliklerinin kıyaslama yapılarak bulunmasıyla, önemli ve kazanç getirecek bir iş için geç kalınmaması gerektiği sonucuna varılır.

Ad aktarımları ise bir nesnenin bir parçasının veya özelliğinin bu nesneyi belirtmek için kullanılmalarıdır. Bunlara aşağıdaki örneği verebiliriz:

(b) Yüz kızarması (utanç içindir)

Bir kişi utandığı zaman kan basıncındaki değişiklik nedeniyle yüzü kızarır; kişinin utancını belirtmek için yüz kızarması deyimini kullanılır. Utanan kişinin yüzünün kızarması doğaldır. Bu nedenle yüz kızarması utanç duygusunun bir parçası olarak kullanılır.

Bu çalışmada ailenin temelini oluşturan anne, baba, kardeş ve çocuk fertlerini içeren Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerine değinilecek ve bu deyim ve atasözlerinin oluşmasında benzer kavramsallaştırmaların yatıp yatmadığı ve bu kavramsallaştırmaların kültürler arası etkileşimi gösterip göstermediği tartışılacaktır.

4. Yöntem

Bu çalışmanın verileri olan Yahudi İspanyolcası deyim ve atasözleri Beki Bardavid ve Fani Ender’in 2006 yılında yayımladıkları deyim ve atasözleri sözlükleri *Trezero Sefaradi*’nin (*Sefarad Hazinesi*) *Folklor De La Famiya Djudia* (*Yahudi Ailesinin Halk Bilimi*) adlı cildinden, Türkçe deyim ve atasözleri ise 1988 yılına ait olan Ömer Asım Aksoy’un iki ciltlik *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*’nden seçilmiştir.

‘Anne’ bireyini içeren atasözleri ile veri analizlerimize başlayabiliriz.

5. Veri Analizleri

5.1. Anne

Anne bir ailenin en önemli bireyidir; çocuğu ve farklı nesilleri dünyaya getirendir. Hem Sefarad hem Osmanlı ve Türk kültürlerinde anne sevgisi en gerçek sevgi olarak betimlenmiştir. (1) ve (2)’deki atasözleri anne sevgisinin eşsiz yüceliğini öne çıkaran atasözleridir.

(1) *Amor es de madre, lo demas es ayre.*

Ana sevgisinden gayrısı havadır.

(1)’deki Yahudi atasözü anne sevgisinin gerçekliğini ve sağlamlığını vurgular; bu atasözünün altında ise şu kavramsallaştırmalar bulunur: “SEVGİ VARLIKTIR” ve “YALAN HAVADIR.” Zihinsel olarak sevgi her ne kadar soyut bir kavram olsa da eğer gerçek ise bu gerçeklik seven kişinin tutum ve davranışları, sözleri incelenerek anlaşılabilir; dolayısıyla sevgi mecazi olarak bu davranışlar aracılığıyla soyut bir kavram gibi gözlenebilir. Bu yüzden “SEVGİ VARLIKTIR” kavramsallaştırması ortaya çıkmıştır. “SARILMAK SEVGİ İÇİNDİR,” “FEDAKARLIK SEVGİ İÇİNDİR” ve “BİRİ İÇİN ÜZÜLMEK SEVGİ İÇİNDİR” zihinsel ad aktarımları bu atasözünün altında yatar. Yalanı ise gözle görülemeyen bir şey kanıtlayamaz; hava da tutulamaz, gözle görülemez. İki kavram arasındaki bu ispat olunamama özelliği insan zihninde “YALAN HAVADIR” eğretilmesinin belirmesine neden olur. Bütün bu sayılan kavramsallaştırmaların aynısı, aşağıdaki Türkçe atasözünde de vardır:

(2) Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

“ÜZÜNTÜYÜ PAYLAŞMAK SEVGİ İÇİNDİR” ad aktarımının yanında “SEVGİ VARLIKTIR” kavramsallaştırması ortaya çıkmıştır. “SARILMAK SEVGİ İÇİNDİR,” “FEDAKARLIK SEVGİ İÇİNDİR” ve “BİRİ İÇİN ÜZÜLMEK SEVGİ İÇİNDİR” kavramsallaştırmaları da etkilidir. Her iki kültürde de anne sevgisinin anlatımında benzer kavramsallaştırmalar ortaya çıkmaktadır. Bunlar doğal olarak anne sevgisinin kutsallığı ve yüceliğinin altını çizerek.

(3)’te ise annenin babadan daha üstün ve yapıcı bir rol oynadığı ve bir babadan daha çok çocuğa önem verdiği ve üzerine düştüğü vurgulanmıştır:

(3) *Ande no ay madre no ay padre.*

Anne olmayan yerde baba da yoktur.

“AİLE BİR BİNADIR” ve “ANNE BİNANIN YAPICISIDIR” kavramsallaştırmaları bu atasözünün temelini oluşturur. Buna benzer bir Türkçe atasözü aşağıdadır:

(4) Yuvayı dişi kuş yapar

(4)’te de anne yapıcı ve onarıcı bir rol oynar; dişi bir kuş yavrusunun üzerine titrer, ona yiyecek bulmaya çalışır ve onu besler. Anne olan bir kadın da böyle bir kuş gibi çocuğuyla babadan daha çok ilgilenir. Bu Türkçe atasözünün altında da “AİLE BİR BİNADIR” ve “ANNE BİNANIN YAPICISIDIR” kavramsallaştırmaları yatar.

Bütün bu güzel özelliklerine rağmen, annenin kötü bir özelliği vardır: çocuğu ne kadar çirkin olursa olsun onun güzel olduğuna inanır. Bir anne çocuğunun çirkinliğini kabul edemez. Bunun Sefarad kültüründeki örneğini (5)’te görüyoruz.

(5) *Ken alava su ija tinyosa? Su madre la mokoza.*

Kim över kel kızını? Sümüklü annesi.

(6)’da ise Türkçe bir atasözü annenin çocuğunu çirkin olmasına rağmen güzel gördüğünü açıklar:

(6) Kunduza yavrusu güzel görünür.

Kunduz çirkin bir hayvandır, fakat annesi onun güzelliğini över. Bu atasözü de bir annenin

çocuğunu daima güzel ve yaptıklarını iyi bulduğunu gösterir. (5) ve (6)’daki atasözlerinin temelinde aynı kavramsallaştırma bulunur: “ANNE SEVGİSİ ÇİRKİN EVLADI GÜZELLEŞTİREN BİR BAĞDIR.”

(7)’deki Sefarad atasözünde ise Sefaradlar’ın gelenek ve dinlerini yeni nesillere aktarma isteğini görüyoruz. Yahudilik anneden geldiği için bu konuda anne sorumluluk sahibi tutulmuş. Purim ve Pesah Yahudiler için önemli olan iki bayramdır. Bu iki bayramda dualar edilmeli, hediyeler verilmeli ve bağışlar yapılmalıdır.

(7) *Ken a Purim su tiempo peryera, ken a Pesah, mas vale ke su madre no lo paryera.*

Purim’de ve Pesah’ta vaktini kaybedeni, anası doğurmasaydı, daha iyi olurdu.

Yukarıdaki atasözü “DİNSEL BAYRAMLAR RUHANİ BAĞLARDIR” kavramsallaştırmasına dayanır. Bu iki bayramın tarihçesinden bahsedecek olursak, Yahudi takvimine göre Pesah Bayramı önce geldiğinden bu bayramdan başlamak daha iyi olur. Pesah Bayramı en eski Yahudi bayramıdır ve Mısır topraklarından çıkışın yıldönümüdür, Bahar Bayramı, Özgürlük Bayramı ve Hamursuz Bayramı adlarıyla da bilinen bu gün Yahudi takviminde Nisan ayının 15’ine denk düşer (Alalu, vd, 2001, s. 11). Bayramın adı olan *Pesah* “üzerinden atlayarak geçme” anlamına gelmektedir, çünkü Mısırlıların başına gelen kötü olaylar karşısında İsrailoğulları mucizevi bir şekilde esaretten kurtulmuşlardır ve bu olay Tevrat’ta “Tanrı İsrailoğullarının evlerinin üzerinden geçti” sözleriyle betimlenmektedir (Alalu vd, 2001, s. 13). Ayrıca Pesah bayramı Yahudi çocukların kültürlerini tanıması bakımından değerlidir: bayram kutlama kültürünün devamlığı için İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkışı ve özgürlüklerine kavuşmaları nesilden nesile aktarılmıştır. Purim Bayramı ise Şuşan Yahudileri’nin Pers soykırımından kurtuluşlarının yıldönümüdür; Pers yönetimi soykırım tarihini zar atarak saptamaktaydı ve bu bayramın ismi İbranice’de zar anlamına gelen ‘*pur*’ kelimesinin çoğul halidir (zarlar anlamına gelir) (Alalu vd, 2001, s. 71). Bu bayram neşe içinde kutlanır. Adar ayının on dördüncü günüdür

(Alalu vd, 2001, s. 72). Yahudiler bu bayrama vesile olan tarihi olayları anlatmak için tiyatro oyunlarında da rol alabilir. Bayramın konusunu anlatmak için çocuklar da gösterilere katılabilir ve tiyatro oyunlarında Ahaşveroş, Ester, Mordehay gibi karakterleri canlandırabilirler. M.Ö. 485-465 yılları arasında Hindistan'dan Habeşistan'a kadar olan alanın hükümdarı olan Ahaşveroş, kendisine Yahudi olduğunu söylemeyen Ester ile evlenir; Ester'in amca çocuğu Mordehay Ahaşveroş'u suikaste uğramaktan kurtarır; Saray başdanışmanı Aman ülkede yaşayan Yahudiler'in geleneklerine bağlı bir yaşam sürmelerinden rahatsızlık duyar ve zar atarak Yahudiler'i katletmek için bir tarih belirler (Alalu vd, 2001, ss. 72 - 73). Bu bayram Yahudiler'in Aman'ın soykırımından mucizevi kurtuluşlarının kutlamasıdır; nesillere Tanrı'nın iyileri mucizeler ile koruduğu inancını aktarmak için önemlidir. Mordehay'ın kendisini kurtarmasından dolayı Ahaşveroş bir tören düzenler; bu arada, Aman Yahudiler'in öldürüleceğini düşünmektedir; bu karar karşısında üzülen Ester Aman'ın entrikalarını Ahaşveroş'a anlatır; öfkelenen Ahaşveroş Aman ve arkadaşlarını Yahudiler için hazırlanan darağaçlarına asar ve Yahudiler'in hayatı kurtulur (Alalu vd, 2001, s. 73). Yahudi bayramlarında genellikle yardımlaşma ve hediyeleşme adeti vardır. Bu bayramda fakirlere ve tanıdıklara yiyecek dolu sepetler hediye olarak verilir ve genellikle sabaha kadar eğlenilir (Alalu vd, 2001, ss. 76 - 77).

Türkçe'de de anneyi kötü evlat doğurmakla suçlayan atasözleri mevcuttur. (8)'deki atasözü bunlardan biridir. Sarımsak ve soğan Osmanlı yemeklerinde sıklıkla kullanılan iki sebzedir. Her yerde bulunabilmeleri bu iki sebzeyi bilindik hale getirmiştir. Ayrıca sarımsak ve soğanın tatları acıdır ve ağızda koku yaparlar. İki sebzenin bu kötü özellikleri görgüsüzlük ve basitlik kavramlarını anne ve babaya yüklemekte yardımcı olurlar. Çocuğuyla ilgilenmeyen ve ona kötü davranışlar aşıl原因 ebeveynlere sahip olan bir birey (8)'deki gibi tasvir edilir:

(8) Anası sarımsak, babası soğan.

Görgüsüz ve bayağı ailenin çocuğu

(8)'deki atasözü altında kültürel inançlara bağlı olarak bu kavramsal eğretilmelere başvurulur: "AİLE BAĞDIR" ve "KABALIK BİTKİ OLMAKTIR."

Ayrıca üçkağıtçı bir insanı tarif ederken, Türkçe'de (9)'daki deyim kullanılabilir:

(9) Anasının gözü (dalavereci anlamına gelen bir deyim)

"ANNENİN GÖZÜ DALAVERE İÇİNDİR" ad aktarımı bu deyim temelidir. Anneyi çocuğu dalavereci olarak yetiştirmekle suçlar bu deyim. Annenin verdiği eğitim çok önemlidir.

Türkçe atasözlerini incelediğimizde dini bayramlarda doğmuş olmanın şanslı olmakla eş tutulduğunu da görürüz. İslam dinine göre, Kur'an'ın vahiy yoluyla İslam peygamberi Muhammed'e gönderilmeye başlandığı gece Kadir Gecesi'dir. Bu gece doğan Müslüman kişi de şanslı olarak düşünülür.

(10) Anası Kadir gecesi doğurmuş.

(10)'daki atasözünde "KUTSALLIK ŞANSTIR" eğretilmesine başvurulmuştur.

5. 2. Baba

Baba ile ilgili atasözleri ve deyimler Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerinde ata yadigarı unsurları belirtmek için kullanılmaktadır. Bir insan için ata yadigarı en değerli unsur onun vatani, yurdudur. Her iki dilde de baba kelimesi kişinin ataları için kullanılmıştır. Bunu belirten Yahudi İspanyolcası bir atasözü (11)'de verilmiştir:

(11) *Aki muryo mi padre, aki me asento yo.*

Burada ölmüş babam, burada otururum ben.

Vatanına ve geleneklerine bağlı bir insan için en değerli yer babasının yaşadığı ve öldüğü yerdir. Bu sebeple bir kişinin anavatanı, babasının doğduğu, yaşadığı ve öldüğü topraklar onun için çok değerlidir. Bu atasözünün altında insan zihninde kültürel etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmış olan bir eğretilme yatar: "BABA EVİ VATANDIR." Aynı kavramsal eğretilmenin kültürel bağların güçlülüğüne olan inanç sonucu

ortaya çıktığını gösteren Türkçe bir deyimde aşağıda (12)'de verilmektedir.

(12) Baba yurdu.

(12)'deki deyim atalarının yaşadığı yere karşı bir insanın saygı duyması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca bir kişiyle benzer özellikler taşıyan diğer bir kişi de genetik açıdan belirli fiziksel ve davranışsal özelliklerin bir babadan oğluna geçebileceği için bir babaya benzetilmiştir. Ayrıca bunu yaparken de Osmanlı İmparatorluğu dönemi fıkralarının önemli ve neşe kaynağı karakteri Nasrettin Hoca ile kişi arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Osmanlı kültüründe Nasrettin Hoca hazırcevap bir karakter olarak karşımıza çıkar. Gerçekte Nasrettin Hoca 1208 yılında Afyonkarahisar civarındaki Sivrihisar'da doğan ve Akşehir'de yaşamış olan biridir (Sansal, 1996-2016, paragraf 1). Sefaradlar ona 'Djoha' derler. Kıvrak zeka sahibi çocuklar Sefaradlarca bu adla çağırılırlar, fakat Sefarad kültüründeki Hoca bazen zeki bazen saf olan bir kişidir (Bardavid, 1997, s. 94). (13)'teki atasözü aralarında benzer özellikler bulunan kişilerin birbirleriyle iyi anlaşmalarını anlatır. "BENZERLİK BAĞDIR" ve "GENETİK BAĞ AYNI TEMEL ÜZERİNE KURULMUŞ BİR BİNADIR." kavramsal eğretilmeleri bu toplumsal ve kültürel inanca bağlı olarak (13)'teki atasözünün temelini oluşturur.

(13) *Djoha, kon su padre ya se dan a entender.*

Nasreddin Hoca ile babası iyi anlaşılırlar.

"BENZERLİK BAĞDIR" ve "GENETİK BAĞ AYNI TEMEL ÜZERİNE KURULMUŞ BİR BİNADIR" eğretilmeleri (14)'teki Türkçe deyimde de temelini oluşturur.

(14) Babasının oğlu.

Bir kişi babasına benzer davranışlar gösterdiği takdirde, (14)'teki deyim kullanılır.

5. 3. Kardeş

Kardeş Yahudi İspanyolcası ve Türkçe atasözleri ve deyimlerde yardımcı olan bir kişi değil, hiç yardımcı olmayan kötü bir insan olarak karşımıza çıkar. Hem Türkçe hem de Yahudi İspanyolcası atasözleri ve deyimlerin altında (15), (16) ve

(17)'de de olduğu gibi "KARDEŞLİK KÖTÜ BİR BAĞDIR" eğretilmesinin yatmasının nedeni Tevrat'ta anlatılan Cain ve Abel (Kabil ve Habil) olayıdır.

Kabil ve Habil Tanrı'ya ürünlerini sunmaktadırlar; Tanrı Habil'in kurbanlık koyununu kabul ederken Kabil'in yetiştirdiği meyve ve buğdayları beğenmez ve reddeder; Kabil kıskançlıktan Habil'i öldürdükten sonra Nod'a yerleşir ve birçok uygarlığın atası olur (Hooke, 1991, s. 122).

(15) ve (16)'da kardeş yerine başka bir kişinin insanın yardımına koşacağı anlatılır.

(15) *Buen vizino, mas ke ermano.*

İyi komşu kardeşten de ötedir.

(16) Kardeş değil, kara taş.

Ayrıca kültürel inançlara bağlı olarak (16)'daki atasözünün temelini bu kavramsallaştırmalar oluşturur: "KARA KÖTÜLÜKTÜR" ve "TAŞTAN OLMAK KÖTÜ BİRİ OLMAKTIR." Ayrıca (17)'de "YAKINLIK ZARAR VERMEK İÇİNDİR," "NEFRET BİNA YIKACAK GÜÇLÜ BİR KUVVETTİR" ve "SEVGİ BİR BİNADIR" eğretilmeleri de etkilidir.

(17) *Ken te kito el ojo? Mi ermano.*

Kim oydu gözünü? Kardeşim.

Yahudi İspanyolcası ve Türkçe atasözleri ve deyimlerde bir kişinin kardeşine hiç güvenmemesi gerektiği anlatılır.

5. 4. Çocuk

Bir ailenin olmazsa olmaz varlığı doğal olarak çocuktur. Bir anne veya baba için çocuk sevgisi çok önemlidir. (18)'deki Yahudi İspanyolcası atasözü evlat sevgisinin suyun yaşamak için gerekli olduğu kadar gerekli ve önemli olduğunu belirtir.

(18) *Amor de ijo, agua en sexto.*

Evlat sevgisi, sepette su gibidir.

(18)'de evlat sevgisinin kaçınılmaz olduğunu belirtirken "EVLAT SEVGİSİ SUDUR" eğretilmesi bu sevginin çok değerli olduğunu belirtmek için kullanılırken, başka bir eğretilme olarak "EVLAT ACISI GÖZYAŞIDIR" aşağıdaki Türkçe deyimde gözümüze çarpar:

(19) Evlat acısı gibi içine dökmek

(19)'daki deyimim altında "EVLAT SEVGİSİ BİR SIVIDIR" ve "EBEVEYN BEDENİ EVLAT SEVGİSİ İÇİN BİR KAPTIR" kavramsal eğretilmeleri aktiftir.

Son olarak ta (20)'deki Türkçe deyim bir insanın çok sevdiği bir şeyi sahiplenmesini onu çocuğu olarak kabul etmesiyle gerçekleşeceğini altını çizer.

(20) Evlat edinmek

"EVLAT EDİNMEK SEVMEKTİR VE SAHİPLENMEKTİR" kavramsallaştırması (20)'deki deyimim temelidir.

Hem Yahudi İspanyolcası hem de Türkçe atasözleri ve deyimler evlat sevgisinin çok yüce bir sevgi olduğunu vurgular.

6. Sonuç

Yahudi İspanyolcası ve Türkçe dillerinde aile bireylerine ilişkin farklı ve benzer deyim ve atasözleri bulunmaktadır. Bu çalışma sonucunda aynı aile bireyinin benzer özelliklerini anlatan Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözlerinin altında yatan kavramsal eğretilmelerin kültürel etkileşim nedeniyle aynı olabileceğini görülmektedir.

Gelecek çalışmalarda Yahudi İspanyolcası ve Türkçe deyim ve atasözleri çeşitli dilbilimsel gülmece teorileri açısından incelenebilirler.

Kaynakça

- Agiş, F. D. (2007). *A Comparative Cognitive Pragmatic Approach to the Judeo-Spanish and Turkish Proverbs and Idioms that Express Emotions*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, 1962, Türk Dil Kurumu Yayınları, 217*, 131-166.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, I - II*. İstanbul: İnkılâp.
- Alalu, S., Arditi, K., Asayas, E., Basmacı, T., Ender, F., Haleva, B., Maya, D., Pardo, N. ve Yanarocak, S. (2001). *Yahudilikte Kavram ve Değerler: Dinsel Bayramlar - Dinsel Kavramlar - Dinsel Gereçler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Bardavid, B. (1997). Bizim Hoca - Nasreddin Hoca. *Toplumbilim, 6*, 87 - 96.

Bardavid, B. ve Ender, F. (2006). *Trezoro Sefaradi: Folklor de la Famiya Djudiya*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

Cardenas, J. (2004). Judeo-Spanish and the Lexicalist Morphology Hypothesis: A Vindication of Inflectional and Derivational Morphology. *California Linguistic Notes, 29*(1), 1-23. WEB: http://english.fullerton.edu/publications/clnArchives/pdf/cardenas_jslmh.pdf. Erişim tarihi: 23/01/2017.

Clewlöw, D. F. (1990). *Judeo-Spanish: An Example from Rhodes*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, British Columbia Üniversitesi, British Columbia.

Gerson - Şarhon, K. (2012). Judeo-Espanyol Dil ve Kültürü. Sephardic Center: <http://www.istanbulsephardiccenter.com/index.php?contentId=20&mid=14>. Erişim tarihi: 30/12/2016.

Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin.

Hooke, S. H. (1991). *Middle Eastern Mythology*. London: Penguin Books.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lakoff, G. (1995). Metaphor, morality, and politics, or, why conservatives have left liberals in the dust. *Social Research, 62*(2), 177-213.

Sağlam, M. Y. (2004). *Atasözleri: Kaybolan Kültür Mirasımız*. Ankara: Ürün Yayınları.

Sansal, B. (1996-2016). About Turkey: <http://www.allaboutturkey.com/nasreddin.htm>. Erişim tarihi: 30/12/2016.

Schwarzwald, O. (1993) Morphological Aspects in the Development of Judeo-Spanish. *Folia Linguistica, 27*, 27 - 44.

Sephiha, H. V. (1977). *L'Agonie des Judéo-espagnols*. Paris: Entente.

Shaul, E. (1994). *Folklor de los Judios de Turkiya*. İstanbul: İsis.